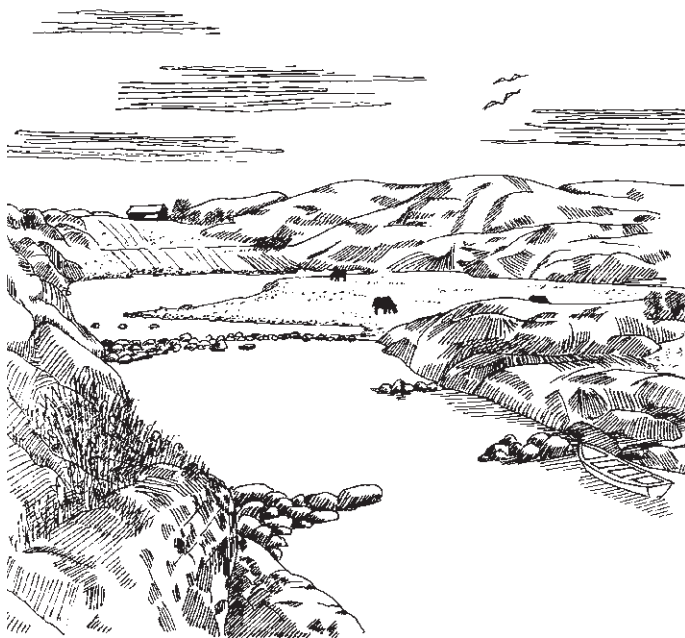

Härön

Välkommen till Härön

Huvuddelen av Härön består av kal bergnatur. Insprängda bland klipporna ligger några få dalgångar som har utgjort grunden för ett par, tre jordbruk under lång tid. Ända fram till 1980-talet brukades den sista gården Ängen på ett traditionellt ålderdomligt sätt. Bruket av denna gård har bevarat Häröns vackra hävdade skärgårdslandskap med betade strandängar och utmarker, små åkrar och slätterängar fram till våra dagar. Idag finns det mesta av bebyggelsen på den östra sidan av ön, i samhället Kyrkesund. Några sommarstugor finns också spridda över ön men fortfarande karaktäriseras ön av det öppna beteslandskapet. Huvuddelen av ön väster om bebyggelsen är naturreservat och syftar till ett fortsatt bruk av markerna. Men för att börja från början...

Innan Härön var bebodd

Under stenåldern låg strandlinjen 25-30 meter högre än vad den gör idag och Härön var inget mer än några kobbar och skär. På öar i närheten finns många lämningar efter stenåldersboplatser och man vet att havet, med jakt och fiske var en stor del av dessa människors liv och leverne. Kanske det som en gång blev Härön fungerade som orienteringspunkter under stenåldersmänniskornas fiskefärder.

På bronsåldern, då strandlinjen krupit ner till cirka 15 meter över dagens och Härön hunnit att bli några små öar, restes tre stensättningar och ett röse på bergstopparna. Sådana gravar placerades ofta vid stranden eller på öar och skär och tyder på att havet fortfarande var en viktig, om inte den viktigaste näringskällan. Ändå hade kunskapen om sädesodling och boskapskötsel, vet man, kommit till Tjörn vid den här tiden och pollendiagram har visat att ön redan betades av boskap, förmodligen från bosättningarna på Tjörn. Däremot finns inga spår av odling från denna tid. Ön var bevuxen med björk- och ekskog på torrare mark, alm, lind, ask och hassel i dalgångarna och i fuktiga sänkor och vid stränder växte al.

Under järnåldern började ljunghedar att breda ut sig över ön, delvis på grund av ett ändrat klimat men också på grund av utökad bete. Tidig medeltid, kring 1000-1100 skedde en större landskapsförändring på Härön. Pollendiagram har visat att alla trädslag gick tillbaka och troligen anlades den första fasta bosättningen med odling då. Markhävden på ön har troligtvis inneburit ett inägo/utmarkssystem i kontinuerlig funktion under närmare tusen år.

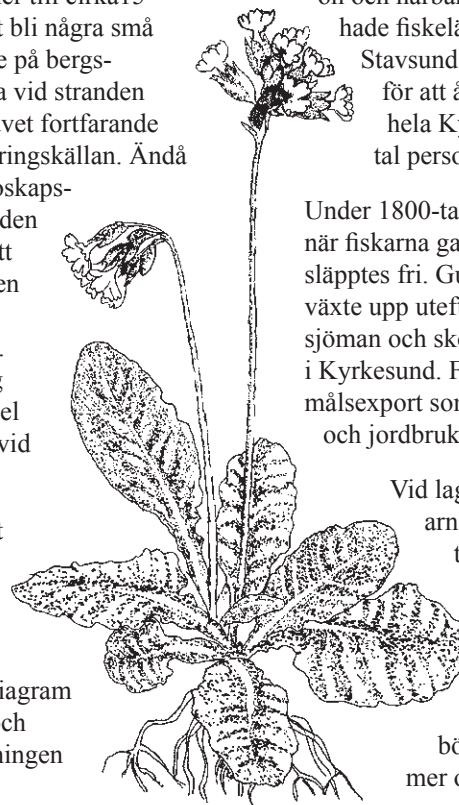
Både fiskare och bonde

Liksom andra människor längs kusterna har Häröborna utnyttjat både havet och jorden för sin försörjning och de sillfiskeperioder som kommit och gått under årtusendets andra hälft har därför påverkat ön dramatiskt. Antalet bofasta på ön har förändrats i takt med att sillen ”gått till” och försvunnit.

Kartan från år 1699 visar till exempel att det fanns två gårdar på ön, vid den här tiden. Båda låg på nordsidan av ön och härbärgerade 17 personer. I slutet av 1700-talet hade fiskeläget Kyrkesund vuxit fram och bara på Stavsundsholmen samsades mellan 70 och 80 personer, för att år 1825 vara nere i endast fem skattebetalare i hela Kyrkesund. År 1830 vände vinden igen och ett 90-tal personer bodde på ön.

Under 1800-talets sista hälft stabiliserades försörjningen något när fiskarna gav sig ut på storsjöfiske och bondeseglationen släpptes fri. Guanofabriker, salterier och beredningsindustrier växte upp utefter sundet och yrken som bokhållare, kypare, sjöman och skomakare dök, tillsammans med badgästerna, upp i Kyrkesund. Fiskeläget blev också en viktig ort för den spannmålsexport som skedde till främst England. Ändå var fisket och jordbruket fortfarande den största näringen på ön.

Vid laga skifte år 1843 fanns på Härön de tre gårdarna Ängen, Gården och Hisingsviken och de båda torpen Ödalen och Sandbacken. De flesta stenmurar man idag kan se på ön uppfördes vid detta tillfälle för att ingärda inägomark och skilja olika gårdars utmarker. Vid sekelskiftet 1800-1900 utnyttjades Häröns marker som hårdast men bara några årtionden senare började avflyttningen till städerna och ön tömdes mer och mer på folk.

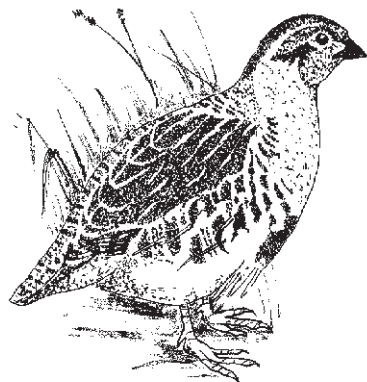
Gullviva

Flora & fauna

Ett landskap som brukas och betas ger förutom mat och foder en vacker landskapsbild och en specifik flora och fauna. Varje markslag har sin egen växt och djurvärld. Fördelningen mellan inägomark och utmark är i stort sett given av Häröns topografi och har varit densamma under lång tid. I dalgångarna, där jorden koncentrerats och havssediment från forna tider ligger kvar, sker odling och slåtter. På bergen däremot, där jordlagret är tunt och ojämnt och inte lämpar sig för höproduktion, får djuren beta. Följden blir ett omväxlande och mosaikartat landskap.

Berguv

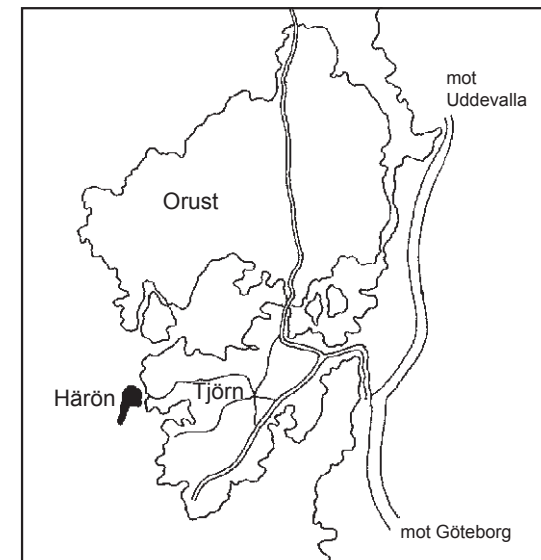

Rapphöna

Väggkanterna och åkerrenarna, som fortfarande slås med lie eller liknande redskap, domineras av artrik ängsvegetation med växter som vädsklint, gullviva, darrgräs, höskallra och ängsskallra. I ett fuktigt område söder om Ängens gård finns kärrvegetation med artrika fuktängar. Här påträffas rariteter som kärrknipprot, ängsnycklar och hartmansstarr. De gamla utmarkerna täcks av rishedsvegetation som ljunghed, kråkrished och mjölonhed. På flera ställen finns små men vackra strandängar. Trädvegetationen på Härön är sparsam och utgörs av tall, gran, sälg och rönn. Bland fågellivet märks berguv och rapphöns. Båda arterna är nykomlingar efter att ha varit borta från ön under lång tid. Rapphönsen har gynnats av det återupptagna åkerbruket.

Tomtningar

Runt om på Härön, bland annat vid Råbbevik och på Rockenabben, kan man hitta så kallade tomtningar. Det är låga stenvallar i ringar eller rektanglar. Oftast ligger de nära vattnet, gärna med en brant bergvägg som ena sida. Ibland ligger de ensamma, ibland i större grupper. Tomtningarna förknippas med de stora sillfiskeperioderna under 1500- och 1700-talen och troligen har de använts av fiskare som enkla bostäder under säsongsfiske. Ända fram till början av 1900-talet har fiskare använt dem tillfälligt som skydd, kanske med ett segel som tältduk och åror att hålla det uppe. Sådana här tomtningar finns på ett flertal ställen både längs de svenska kusterna och övriga nordsjökuster. I Bohuslän har utgrävningar visat att tomtningar utnyttjats på 1500-talet men i Norge har en liknande lämning daterats ända till förhistorisk tid.

Visa hänsyn mot de boende på Härön - respektera tomtgränser under vandringar över ön!

Läge

Samhället Kyrkesund delas i två delar av sundet mellan Tjörns nordvästra udde och Härön. Från Tjörnsidan kan man ta färjan över till Härön och upptäcka ett vackert skärgårdslandskap fortfarande präglad av jordbruk i liten skala.

Väst kuststiftelsen

NATURVÅRD ✻ FRILUFTSLIV

www.vastkuststiftelsen.se

I samarbete med
Länsstyrelsen Västra Götalands län
och Västra Götalandsregionen

Text: Ulla Ashede
Illustrationer: Kerstin Hagstrand-Velicu
2014